

Visuotinio bendravimo link

Kompozicijos mokymas Jungtinėse Valstijose ir rašymo pamokos Rytų Europoje

Katarina Gephardt

Įsivaizduokite, kad norite supakuoti ką nors iš kompozicijos pasaulio, kažką tokio, kas tilptų mažoje dėžutėje, kurią būtų galima pakišti po lėktuvo sėdyne. Tai nebūtų pagalba užsieniui ir nebūtų skirta prekybai, nes iš abiejų šių sričių galima gauti naudos; manykime, kad tai – mainai. Ką gi šioje dėžutėje supakuotumėte? Kas svarbiausia kompozicijos versle? Tai – linksmoji dalis. O štai ir sunkioji dalis: kur tai siųstumėte? Ir dar sunkesnė: ką tikėtis gauti mainais? (Muchiri, Mulamba, Myers, Ndoloi, 1995)

Naujos komunikacinės technologijos labai pagreitino tarptautinės, arba visuotinės, anglų kalbos sklaidą. Pasibaigus šaltajam karui, spausdintos visuomenės informavimo priemonės tapo visiems prieinamos. Jos, kaip ir šis žurnalas, yra profesionalų, gyvenančių anksčiau buvusiuose atskirtuose pasauliuose, rašymo forumas. Nors bendraujama daugiausia angliškai, rašytojo idėjos, auditorija ir tekstas homogenizuojami lėčiau. Kaip tyrėja, rašanti įvairių kultūrų žmonėms, pastebėjau Jungtinių Valstijų ir Rytų Europos retorikos tradicijų skirtumų¹. Be to, anglų kalbos dėstytojos su Rytų Europos akcentu patirtis Jungtinių Valstijų universitete paskatino mane suvokti mokymo ir mokymosi, kaip rašyti pasauliui, sunkumus, - o tai užduotis, kurią atliekant reikia tiek lingvistinio, tiek kultūrinio laisvumo.

Ir Jungtinių Valstijų, ir Rytų Europos retorikos šaknys siekia klasikines tradicijas. Tačiau įtikinėjamųjų priemonių taikymas politikos ir kultūros tikslais šias dvi tradicijas atskyrė, ir takoskyra tarp jų ypač išryškėjo dvidešimtajame amžiuje. To išdava – Kompozicijos mokymas taip pat suvokiamas skirtingai. Jungtinėse Valstijose kompozicijos mokymas koledžuose (įtraukus retoriką į akademinio rašymo kursą) suklestėjo aštuntajame dešimtmetyje, kai priėmimo į Jungtinių Valstijų koledžus tvarka tapo prieinamesnė platesnių socialinių bei etninių sluoksnių studentams². Rytų Europoje kompozicijos mokymas – pradinės ir vidurinės grandies ugdymo tikslas. Būdama įvadinio citavimo kurso autorė, aš domiuosi, kaip dvi rašymo mokymo sistemos ir dvi retorikos tradicijos veikia viena kitą. Straipsnio pradžioje išspausdintoje citatoje pateikta mainų sąvoka mane labai sudomino, - čia siūlomi tradicijų ir patirties mainai be mokesčių ir šališkumo. Tačiau, prieš pradėdant krauti lagaminą ir imantis tokių mainų, pravartu išsiaiškinti, ką gali pasiūlyti kita kultūra ir kokių tradicijų jau laikomasi vietoje. Šiame trumpame straipsnyje norėčiau apibendrinti kai kuriuos Anglijos bei Amerikos ir Rytų Europos tradicijų palyginimus, pasiūlyti kai kurias pokalbio temas ir kompozicijos tyrėjų bei mokytojų bendradarbiavimo sritis rengiant mokinius.

Galimybės palyginti įvairių kultūrų rašymo tradicijas ir standartus labai ribotos. Išsamiausias mokslinis rašymo įvairiose šalyse darbas "Tarptautinės ugdymo vertinimo asociacijos rašymo kompozicijos tyrimas" (*The IEA Study of Written Composition*) buvo atliktas devintajame dešimtmetyje. Tyrimas pagrįstas apžvalgomis bei rašto darbų pavyzdžiais, todėl neišvengiamai orientuotas į galutinius rezultatus. Ši

¹ Šiame straipsnyje apsiribosiu savo pastebėjimais apie Jungtines Valstijas (nors tai gali tikti ir kitai anglų bei amerikiečių ar Vakarų europiečių aplinkai). Be to, mano Rytų Europos rašymo pedagogikos ir praktikos patirtis ribojasi Vidurio Europa, o kartais netgi tik viena šalimi – Slovakija. Istorijos duomenų sėmiausi taip pat iš ribotų man prieinamų šaltinių. Čia aprašomos mintys gali būti pritaikomos visose Rytų Europos šalyse, tačiau gali ir netikti.

² Daugiau dėmesio straipsnyje skiriu rašymo mokymo plėtrai Rytų Europoje. Norėdami daugiau sužinoti apie retorikos ir kompozicijos istoriją Amerikos koledžuose, skaitykite Jameso Berlino darbus.

trūkumą pripažįsta ir patys autoriai. Tyrėjai pažymi, kad rašymas, kaip mokomasis dalykas, mokykloje yra „kultūros atžvilgiu apibrėžta tiriama sistema, kurios visi nariai (mokymo programos rengėjai, mokytojai, mokiniai ir vertintojai) laikosi tam tikrų bendrų normų, vertybių ir papročių“, o tai labai apsunkina įvairių kultūrų palyginimus (Gorman, Purves, Oegenhart, 1988, p. 15).

Nepaisant to, tyrime pateikta įdomių lyginamųjų sąvokų ir taksonomijų. Lygindami rašymo mokymą įvairiose kultūrose, autoriai išskiria šiuos modelius: augimo (pabrėžiamas originalumas ir vaizduotė), kompetencijos (pabrėžiamas praktinis taikymas ir tinkamumas) ir paveldo (tinkami pavyzdžiai naudojami kaip modeliai). Kai kurios iš prielaidų, dėl kurių tapo įmanomas toks plataus masto projektas, yra problemiškos. Pavyzdžiui, šiame moksliniame darbe rašymo mokymo evoliucija įvairiose ugdymo sistemose apžvelgiama kaip dvidešimtojo amžiaus viduryje prasidėjęs „perėjimas nuo literatūrinio bei religinio pagrindimo prie techninio (Gorman, Purves, Oegenhart, 1988, p. 19)“. Tačiau tokį raidos vaizdą komplikuoja totalitarinių vyriausybių Vidurio Europoje atsiradimas amžiaus viduryje, kas suvaržė savitas rašymo tradicijas.

Vengrija – vienintelė socialistinė šalis, dalyvavusi minėtame tyrime. Tyrėjai pabrėžia tris pagrindinius Jungtinių Valstijų ir Vengrijos sistemų skirtumus: 1) Jungtinių Valstijų mokymo programoje rašymas traktuojamas kaip procesas, tuo tarpu Vengrijoje taip nėra; 2) Vengrijos mokymo programos tikslas – puoselėti kultūrinį lojalumą, o Jungtinių Valstijų mokinių visuomenė to daryti neskatinama; 3) Jungtinių Valstijų mokymo programa apima praktines rašymo funkcijas, tuo tarpu Vengrijos mokyklose jos labai mažai paliečiamos. Rašymo praktikos rezultatų analizė rodo, kad iš keturiolikos tyrime dalyvavusių šalių Vengrijos mokiniai už argumentavimo užduotis gavo palyginti nedaug balų. O nors Jungtinių Valstijų mokymo programoje akcentuojamas refleksyvusis rašymas, palyginti su Vengrijos mokiniais, šią užduotį šios šalies mokiniai atliko prastai. („Refleksyviojo rašymo“ samprata Jungtinių Valstijų ir Rytų Europos kontekste šiek tiek skiriasi. Jungtinių Valstijų mokyklose tai reiškia sąlygiškai laisvą problemos nagrinėjimą, o Rytų Europoje, kaip rodo mano patirtis, tai suvokiama kaip stilistiškai elegantiški esė pobūdžio apmąstymai tam tikra tema. Tačiau abiejuose kontekstuose šios kategorijos rašymo užduotys apima introspekcinę ir savikritišką nuostatą.)

Nagrinėjant konkrečių šalių pavyzdžius, į istorijos kontekstą neatsižvelgiama. Vis dėlto žinome, kad retorikos likimas dažnai susijęs su politikos bei kultūros pokyčiais. Tad apžvelkime du istorinius momentus, kuriais būtų galima paaiškinti Tarptautinės ugdymo vertinimo asociacijos (*International Association for the Evaluation of Educational Achievement*; IEA) tyrėjų nustatytus skirtumus.

Aštuonioliktajame ir devynioliktajame amžiuje išryškėjo tam tikrų esminių skirtumų, pakeitusių rašymo praktiką ir mokymą. Šis laikotarpis, kai lotynų kalba buvo pakeista atitinkama gimtąja kalba, nusistovėjusiai rašymo tvarkai ir mokymui padarė didelę įtaką. Ulla Connor *Gretinamojoje retorikoje* (*Contrastive Rhetoric*), dar kvalifikuotesniame nei Tarptautinės ugdymo vertinimo asociacijos atliktas įvairių kultūrų akademinio rašymo moksliniame tyrime, tvirtina, kad, pavyzdžiui, Čekijos akademinis rašymas pasižymi tam tikru „barokiškumu“ ir uždelstais ketinimais, t. y. bruožais, atspindinčiais bendrą Vokietijos ir Rusijos tradicijų įtaką. Maža to, vokiški tekstai, anot Connor, skiriasi nuo angliškų tuo, kad juose regima didesnė skaitytojo atsakomybė, t. y. rašytojo atsakomybė už prasmės suvokimą perduodama skaitytojui, taip pat jaučiama turinio pirmenybė formos atžvilgiu bei polinkis į nukrypimus.

Gimtosios kalbos mokymo plane pabrėžiamas kultūrinio lojalumo puoselėjimas grindžiamas mažų tautų kova už kultūrinį atgimimą ir autonomiją priešinantis oficialiam Austrijos-Vengrijos nacionalizmui³. Devynioliktajame amžiuje tiek

³ Istorijos duomenys, pateikti šioje dalyje, paimti iš Marie Cechovos ir Zuzanos Šaffkovos mokslinio tyrimo.

Vengrija, tiek anuometinė Čekoslovakija buvo Austrijos-Vengrijos monarchijos dalis, ir dėl to joms darė įtaką Vokietijos mokslo tradicijos. Tautinio atgimimo puoselėtojai pabrėžė rašymo stiliaus, išryškinančio estetiškes gimtosios kalbos vertybes, svarbą. Pavyzdžiui, čekų filologas Jungmanas išskyrė prozos (turintį ir racionalumo, ir vaizduotės požymių) bei poezijos (pasižymintį „žavumu“) stilius. Stiliaus taksonomijos išskiria žemąjį, vidurinį ir aukštąjį stilius. Vėliau marksizmo šalininkai mėgino sušvelninti besąlygiškai klasinę tokio skirstymo hierarchiją ir pritaikyti ją prie komunizmo deklaruojamų visuotinės lygybės idėjų, pervardydami stilius pagrindiniu, neutraliuoju ir knyginiu. Tačiau aukštojo stiliaus, kuris asocijuojasi su literatūrine rašomąja kalba, siekis iki šių dienų išlieka besąlyginiu mokymo tikslu.

Tai, kad Vidurio ir Rytų Europos mokiniai prasčiau atliko argumentavimo užduotis (žr. Tarptautinės ugdymo vertinimo asociacijos Vengrijos mokslinį tyrimą), gali būti paaiškinama neseniai ten vyravusiu totalitarizmu, toleravusiu tikrai vieną, oficialiai sankcionuotą požiūrį į daugelį klausimų. Pasak visuose vadovėliuose paplitusių tezių, pirmenybė buvo teikiama aprašymui ir apibendrinimui, o ne argumentams ir įtikinimui. Galutinai retorikos mokymo atsisakyta penktajame dešimtmetyje, žlugus pirmajai demokratinei Čekoslovakijai (1918-1939), ir stiliaus (stilistikos) studijos tapo svarbiausiu kompozicijos mokymo tikslu, rodančiu, kad klasikinės retorikos tradicija susijusi su visuotine demokratija. Mokymo programoje siek tiek vietos buvo palikta ir kompozicijos mokymui, tačiau kurdami kompozicijas mokiniai laikėsi nurodytų taisyklių (priešingų autentiškam kūrybos procesui), nenukrypdami nuo detalių matmenų.

Stilių klasifikacija buvo pertvarkyta pagal socialines (profesines) funkcijas: žurnalistinis, populiarusis, oratorių, biurokratinis, meninis, mokslinis ir t. t. Stiliaus išskėlimas virš retorikos arba teksto – virš auditorijos padėjo atmesti įtikinamus (ir dėl to griaujamus) kompozicijos aspektus ir privedė prie paprasto stilistinių priemonių pasirinkimo, išlikusio iki šių dienų. Nors kompozicijos teoretikai suvokė, kad kasdienio bendravimo kalboje susipina įvairūs stiliai, jie vis tiek reikalavo, kad mokykloje mokiniai pirmiausia įvaldytų „grynuosius“ stilius. Stiliaus akcentavimas padarė ir kitoki poveikį – privertė sustabarėti dinamiškąją bendravimo pusę ir sumenkino auditorijos (publikos), kaip viešojo diskurso bendraautorės, vaidmenį, kartu nustatydamas stabilią lanksčių kategorijų taksonomiją. Antra vertus, buvo išlaikytas svarbus autoriaus saviraiškos laipsnis, pavyzdžiui, plėtojant refleksyvosios kompozicijos žanrą. Kompozicijos mokymo programoje iškelta stilistinio meistriškumo svarba taip pat gali prisidėti prie asmenybės išlaisvinimo, suteikdama erdvės jos meninei ir intelektualinei raiškai. Tuo galima paaiškinti, kodėl Tarptautinės ugdymo vertinimo asociacijos tyrime dalyvaujantys Vengrijos mokiniai, atlikdami refleksyviojo rašymo užduotis, surinko daugiau balų nei jų bendraamžiai iš Jungtinių Valstijų.

Šaltojo karo era, nors ir pasižymėjo reguliuojamosiomis tendencijomis, vis dėlto išugdė pažangių kompozicijos teoretikų ir kalbininkų, kurie prisidėjo prie kriterijų plėtros ir mokymo tradicijų turtinimo (Šaffková). Deja, daugelis šių tradicijų sustabarėjo ir virto griežtomis rašymo mokymo formomis ar metodais (pasakojimas, aprašymas, laiškų rašymas). Maža to, pažangi veikla dažnai kirsdavosi su objektyviu kultūriniu mokinių integravimu į socialistinę visuomenę. Kaip pažymi Zuzana Šaffková, totalitarizmo laikotarpiui „laikytis ideologiškai ir politiškai teisingo požiūrio reiškė laikytis griežtai valdžios apibrėžto požiūrio“. Nors atsivėrusi kalbos laisvė reikalauja papildomų pedagogikos metodų, ypač plėtojant įtikinėjamųjų rašinių žanrą, turtingos Rytų Europos retorikos tradicijos mokyklose ir toliau turėtų likti neatskirama mokymo programos dalimi. Rašymas, ko gero, labiau nei kuris kitas mokymo dalykas yra susijęs su kultūra, todėl čia sunku suderinti vietos tradicijas ir užsienio šalių įtaką.

Prieinami Rytų Europos akademinio rašinių autorių prisitaikymo prie naujo socialinio konteksto tyrimai daugiausia remiasi įvairių tautų studentų patirtimi, įgyta Jungtinių Valstijų akademiniame aplinkoje. Maria Angelova ir Anastasia Riazanceva tyrė keturis studentus du iš Azijos ir du iš Rusijos – ir jų integravimąsi į Jungtinių Valstijų kultūrą aukštojo mokslo baigimo programoje. Jos pastebėjo, kad kritinė analizė šiems studentams „yra tarsi padarinys skirtingų požiūrių į tekstą ir valdžią, kurių ir sąmoningai, ir nesąmoningai moko šeimos nariai, draugai, mokytojai, žiniasklaida ir netgi savos šalies istorija“. Jos pažymi, jog šis politinis veiksnys labai svarbus Rusijos studentams, nes jie mokykloje nebuvo pratinami kritikuoti oficialiųjų tekstų.

Kyla klausimas, ar šie studentai turėtų adaptuotis prie kur kas kritiškesnio (ar net konfrontacinio) Jungtinių Valstijų akademinio diskurso. Angelova ir Riazanceva siūlo kompromisą: šie studentai, jeigu planuoja grįžti į gimtąją šalį, turėtų „dėti visas pastangas, kad taptų ne tik dviejų kultūrų, bet ir dvejopo raštingumo specialistais“. Toks siūlymas leidžia manyti, kad akademinio studentų diskurso, besiremiančio šalies kultūra, neveiks visuotinės komunikacijos amžius, kai ryšiai su kitomis pasaulio dalimis tiek raštu, tiek ir tiesiogiai tarp žmonių labiau paplis. Kiti mokslininkai, pavyzdžiui, Patricia Bizzell ir Alistair'as Pennycookas, siūlo, kad akademinė anglų kalba turėtų prisitaikyti prie tarptautinių studentų poreikių, o ne atvirkščiai, ir tapti lankstesnė bei mišresnė. Kitais žodžiais tariant, visuotinė anglų kalba turėtų būti atvira adaptacijai. Iš tikrųjų visuotinis anglų kalbos vartojimas susijęs su politinės ir ekonominės galios pasiskirstymu, tad ir tie studentai, kuriems anglų yra antroji kalba, ir tie, kurie anglų mokosi kaip užsienio kalbos, siekdami tikslo, turi mokytis literatūrinės anglų kalbos formų. Tačiau vis dar svarbu, kad ir gimtosios kalbos mokytojai, ir tie, kurie anglų dėsto kaip užsienio kalbą, suvoktų šios literatūrinės kalbos ištakas.

Ir nors daugumoje kultūrų pagrindinis skirtumas analizuojančių tyrimų dėmesys skiriamas studentams, kurie jau yra Jungtinėse Valstijose, Rytų Europos studentai savo gimtosiose šalyse taip pat susiduria su mokymu rašyti Vakarų stiliumi, dažniausiai kviestinių lektorių, atvykusių iš Vakarų, vedamuose seminaruose. Amerikiečiai lektoriai, remdamiesi savo šalies kultūros patirtimi, stengiasi pataisyti tai, kas, jų manymu, yra problemiška. Štai kaip buvusi studentė slovake Gabriella Orban apibūdina amerikiečių lektorių darbą Bratislavos Komenskio universitete:

„Visų pirma straipsnis studentų akyse parengiamas daugiausia nukopijuojant tai, kas rašoma duota tema, iš kitų knygų: originalių minčių ne per daugiausia. Užsienio mokytojui tokia veikla – tai plagiatas, nepageidaujamas dalykas. Vienas iš mano mokytojų turėjo vesti pamoką apie tai, kas yra straipsnis, kas yra tezės ir kaip jie rašomi. Visus projektus jis aptarė su kiekvienu mokiniu individualiai; nebuvau mačiusi, kad mūsų mokytojai taip darytų“.

Kai Orban rašo, kad jos mokytojas „turėjo“ vesti akademinio rašymo pamoką, ji turi galvoje, jog tai kažkokia visai nereikalinga pamoka, atsiradusi dėl nepakankamo jos studijų draugų išprusimo. Ji nežinojo, kad Jungtinių Valstijų studentai panašių dalykų mokomi visą semestrą ar ir daugiau. Kadangi akademinio rašymo taisyklių studentams nedėstoma, jie patys mėgdžioja šį rašymo būdą ir galiausiai karjeros siekiantys akademikai tai išsiugdo, todėl gali atrodyti, jog akademinio rašymo tradicijos iš viso neegzistuoja. Dėl finansinių suvaržymų Vakarų ekspertų ir Rytų Europos studentų asmeninio bendravimo laikas bei galimybės nuolat ribojamos, lektoriams trūksta laiko, kad galėtų kritiškai ir istoriškai pagrįsti Jungtinių Valstijų akademinį rašymą arba susipažinti su vietos tradicijomis. Paprastai Rytų Europos akademinio rašymo vadovėliuose pagrindinės kompozicijos kūrimo taisyklės pateikiamos kaip lengvai perprantamų praktinių žinių rinkinys⁴. Jungtinių Valstijų

⁴ Vienas iš tokių praktinio pobūdžio pavyzdžių yra Mažoji raudonoji rašymo knygutė (*Little Red Writing Book*), išleista rašymo programai Vengrijos universitete paremti.

kompozicijos mokymosi laikinosios taisyklės paprastai pabrėžia reguliuojamuosius, o ne išlaisvinančius aspektus. Nagrinėdami bendriausius įvairių kultūrų nesusikalbėjimo dalykus akademinio rašymo srityje, mano nuomone, atpažinsime ir potencialiai vaisingiausias bendradarbiavimo sritis.

Sios dvi tradicijos nevienodai traktuoja retorikos trikampį, t. y. ryšius tarp rašytojo, auditorijos ir teksto bei turinio. Dabartinė Jungtinių Valstijų tvarka toleruoja „aš“ ir asmenines istorijas akademiniuose tekstuose, tuo tarpu Rytų Europos akademikai tvirtai laikosi tariamai objektyvesnio „mes“. Šis skirtumas siejasi su įvairuojančiu žinių suvokimu: individualiu – kaip kolektyvaus priešprieša, subjektyviu – kaip objektyvaus priešprieša. Vakaruose rašytojas, siekdamas aiškumo, stengiasi kuo labiau save kontroliuoti ir prisiimti atsakomybę už teksto prasmę. Tačiau, kaip pastebėjo Rytų Europos studentai, besimokantys Jungtinių Valstijų akademinio rašymo būdo, reikalavimas rašyti sausai vienalytėje prozoje neleidžia vartoti originalių meninių išraiškos priemonių (Gray, Melis, 1996, p. 86). Šie studentai kūrybingos prozos kūriniams būdingas teksto „spragas“ suvokia kaip reikalavimą imtis interpretavimo skaitytojų labui, užuot įžeidus jų intelektą aiškiu akivaizdžių ryšių dėstymu. Šie studentai pirmenybę teikia vadinamajai skaitytojui atskaitingai prozai. Tokie įsitikinimai turi galias kultūrinės šaknis ir jų negalima paprasčiausiai išstumti primetant naujus pedagogikos metodus. Vietoj to mokytojai turi parodyti studentams, kaip kurti tekstą rūpestingai atsižvelgiant į auditorijos, kuri tampa vis internacionalesnė ir įvairesnė, lūkesčius.

Standartinis požiūris į teksto įtaką taip pat iš esmės skiriasi. Jamesas Pappas, buvęs Bratislavos Komenskio universiteto Fulbrighto programos lektorius, lygina, kaip Markas Twainas dės tomas Rytų Europoje ir kaip Amerikoje, nupiešdamas šiek tiek gruboką, bet įžvalgų bei glaustą Rytų ir Vakarų erudicijos sugretinimą:

„Dauguma Rytų mokslininkų bijo analizės, o dauguma Vakarų mokslininkų teoretikų niekina akivaizdumą. Dauguma Rytų mokslininkų yra emocijų vergai, o dauguma šiuolaikinių Vakarų mokslininkų visiškai nesusijusiems kraštutiniams suteikia racionalumo. Dauguma Rytų mokslininkų nesvyruodami priima tradicinius faktų variantus, o dauguma Vakarų mokslininkų painioja nuomonių citavimą su faktų citavimu“ (Papp, 1999, p. 54).

Pappo komentaruose įžvalgiai užfiksuoti akademinio rašymo kraštutiniai Jungtinėse Valstijose ir Vidurio Europoje. Plagijavimą, kuris yra svarbus įvairių kultūrų akademinio rašymo skirtumų rodiklis, įvairių tautų studentai dažnai apibrėžia kaip neleistiną dalyką. Galima nustatyti dviejų tradicijų naudojant šaltinius išlaikymo vidurkį. Vakarų mokslininkai vartoja painias išnašas, bet dažnai siekia sumenkinti šaltinių įtaką. Tuo tarpu Rytų mokslininkai neskiria šaltiniams didesnės svarbos, bet teikia jiems daugiau pagarbos. Naudojimas šaltiniais susijęs su ekonomikos padėtimi, atspindinčia nuosavybės garbinimą ir jos kolektyvizavimą. Kadangi internete nūdien siautėja ginčai apie tai, kas yra tinkamas vartojimas, mokslininkams taip pat gali tekti patyrinėti įvairioms kultūroms priimtina požiūrį į naudojamą šaltinius. Kadangi argumentuotė nėra išimtinai susijusi su rašymu, rašymas gali paskatinti studentus apmąstyti prieštarigus šaltinius ir apsvarstyti tam tikrą klausimą įvairiais požiūriais. Akademinis Vakarų rašymas kartais yra nepaprastai priešiškas; kiekvienas neapsiplunksnavęs mokslininkėlis privalo, taip sakant, „sudirbti tėvus“, t. y. įtvirtinti savo poziciją. Vis dėlto neatrodo, kad individualus, prieštaringas argumentavimo modelis būtų vaisingas, ir matyti, kad Rytų Europoje jaučiamas argumentavimo modelių poreikis. Totalitarinė padėtis neskaito įtikinėti ir argumentuoti, ir netgi reklama buvo suprantama kaip neginčijamas jos kūrėjų teiginys. Visuomeniniame Rytų Europos gyvenime plėtojantis demokratijai, jaučiamas konstruktyvaus argumentavimo, besiremiančio įvairiais požiūriais ir siekiančio viešo sutarimo, poreikis. Ir nors pasipriešinimas režimui dažnai lavino kritinius žmonių įgūdžius, jis neugdė gebėjimo išsiklausyti ir įvertinti priešingą požiūrį. Antra vertus, Rytų Europos

atstovai yra juls paslėptai prasmei, kadangi norėdami išgyventi totalitarinėje visuomenėje turėjo išmokyti "skaityti tarp eilučių". Totalitarizmo patirtis padeda įžvelgti būdus, kuriais ideologija, siekdama sukurti "universalią" įtikinamą idėją, gali suluošinti retoriką. Šioje srityje galimybių mokytis vieniems iš kitų labai daug, nes abiem kultūroms reikia mokytis skaityti (ar klausytis), plėsti ir taurinti auditorijos pajautą.

Ir nors abu pasauliai, kurie anksčiau šaltojo karo buvo atskirti, bendrauja jau visą dešimtmetį, mes vis dar ieškome bendros kalbos, kalbos, apibrėžiančios įvairius diskurso modelius ir turinčios ką nors pasiūlyti mainais. Buvęs Rytų Europos universiteto Fulbrighto programos lektorius pasigenda tokio požiūrio:

"Vienas iš akivaizdaus visuotinio Amerikos kultūros suklestėjimo, ypač Rytų ir Vidurio Europoje, padarinių – anglų kalbos, kaip tarptautinės kalbos, paplitimas. Internacionalizuoto amerikietiško anglų kalbos varianto gramatika ir žodynas daug paprastesni negu daugumos Europos kalbų ir dėl to tampa kur kas veiksmingesne bendravimo priemone... Anglų kalbos suklestėjimą daugiausia lėmė jos veiksmingumas ir vartojimo paprastumas bei lengvumas (Frank, 1999).

Čia autorius nesuvokia, kad kalba neatskiriamai susijusi su kultūra. Užuoat atskleidęs demokratines amerikietiškojo anglų kalbos varianto galimybes, šis jo apibūdinimas tarsi primena Britų imperijos amžių, kai Macaulay *Indų ugdymo metmenyse* (*Minutes on Indian Education*) skatino vartoti anglų kalbą (sanskrito ir arabų kalbų priešingybę) kaip Indiją vienijančią kalbą.

Studentų rašymas turi būti orientuotas į visuotinių ir vietos tradicijų sankirtą. Jaučiamas realus poreikis anglų kalbos, tiek kaip antrosios (užsienio), tiek kaip gimtosios, dėstytojų, kurie galėtų mokytis studentus, kaip rašyti pasauliui nemenkinant savų tradicijų, gebėjimų ir vertybių. Kadangi anglų kalba – galinga ir privilegijuota, jos mokant ypač svarbu sukurti kritinio ugdymo būdą, kuris pateikiamas Alastair'o Pennycooko darbe *Anglų kalbos, kaip tarptautinės kalbos, kultūros politika* (*The Cultural Politics of English as an International Language*). Siekiant plėtoti visuotinių bendradarbiavimą, mums būtinas toks ugdymas, kuris saikingai priimtų kitas tradicijas ir įtvirtintų abipusę sąveiką.

Trumpai tariant, net ir vartodami anglų kalbą galime nesuprasti vieni kitų. Užuoat skaitymą ir rašymą laikę neutraliais įgūdžiais bei skaidria veikla, dėstytojai ir mokslininkai turi stengtis, kad kalbos vartojimas nebūtų politiškai angažuotas. Ir nors anglų, kaip tarptautinės, kalbos sklaida yra nepaneigiamai ir potencialiai naudinga, visapusiškesnė ir lankstesnė visuotinės anglų kalbos koncepcija praverstų mums visiems.

Literatūra

Berlin, James. *Rhetoric and Reality: Writing Instruction in American Colleges, 1900-1985*. Carbondale: Southern Illinois Press, 1987.

Bizzell, Patricia. "Hybrid Academic Discourses: What, Why and How." *Composition Studies* 27.2 (1999): 7-22.

Connor, Ulla. *Contrastive Rhetoric: Cross-Cultural Aspects of Second Language Writing*. New York: Cambridge University Press, 1996. Cechova, Marie. *Komunikacni a slohovi vychova*. Prague: Institut socialnich vztahu, 1998.

Frank, Tibor. "The Politics of Culture: American Values in East Central Europe." *AED Bulletin*. 123 (1999): 50-52.

Gray, Julie, Melis, Ildiko. *Little Red Writing Book*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiado, 1996.

Gorman, T. P., Purves, A. C. and R. E. Oegenhart. *The IEA Study of Written Composition I&II* Oxford: Pergamon Press, 1988.

Muchiri, Mary N. Nshindi, Mulamba G., Myers, Greg, and Deoscorus B. Ndoloi. "Importing Composition: Teaching and Researching Academic Writing Beyond North America." *The Braddock Essays: On Writing Research*. Ed. Lisa Ede. Boston: Bedford, St. Martin's, 1999.

Orban, Gabriella. "Western Teachers in Eastern Europe: A Student's Perspective." *AED Bulletin*. 123 (1999): 50-52.

Papp, James. "The Meeting of Eastern and Western Scholarship." *AED Bulletin*. 123 (1999): 52-55.

Pennycook, Alastair. *The Cultural Politics of English as an International Language*. New York: Longman, 1994.

Šajjkova Zuzana. "The Teaching of Writing in the Czech Republic." *Ideas Without Boundaries: International Education Reform through Reading and Writing for Critical Thinking*. Eds. David Klooster, Jeannie Steele, Patricia Bloem. Newark, Delaware: IRA, 2000.

Katarina Gephardt - kilusi iš Slovakijos. Ohajo valstybiniam universitetui įgijusi anglų kalbos magistro diplomą, dirbo KMUSR projekto koordinatore. Šiuo metu ji Ohajo valstybinio universiteto doktorantė.
